

Aanwinsten

Serie tekeningen kunstenaar Jan de Waardt (1871- 1909)

Tijdens de receptie ter gelegenheid van zijn afscheid als conservator beeldende en toegepaste kunst op 22 januari 2010 schonk Jan Jaap Heij aan het museum een vijftal tekeningen met scènes uit een verhaal over kikkers. Tijdens zijn werk in het museum heeft Heij regelmatig aandacht besteed aan minder bekende en soms vrijwel geheel onbekende kunstenaars die zijns inziens het verzamelen en bestuderen ook waard waren. Jan de Waardt is zo'n kunstenaar, waarover bijna niets te vinden is, terwijl de tekeningenserie toch duidelijk laat zien dat hij over veel talent beschikte. Jeroen Kapelle, conservator van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie in Den Haag, was zo vriendelijk op zoek te gaan naar gegevens over leven en werk van De Waardt en het is hem gelukt het een en ander boven water te krijgen. Het Drents Museum is hem zeer dankbaar voor zijn moeite. Hieronder vindt u zijn bevindingen. Het blijft echter nog een raadsel welk verhaal De Waardt met deze serie tekeningen heeft willen illustreren. Vermoedelijk zijn de tekeningen nooit in druk verschenen, maar wie weet, misschien komen we hier ooit ook nog eens achter.

De Waardt-artikel

"Onze vriend Jan was een, bij zijn on- en zelfs ànti-artistieke, naaste familie in ongenade gevallen en op zwart zaad teerende melancholicus. Niet zonder talent!" Zo heeft de anarchist Alexander Cohen (1888-1961) de tekenaar Jan de Waardt in zijn memoires (*Van anarchist tot monarchist*, 1936) omschreven. De Waardt, die zich vooral in linkse kringen van vrijdenkers, socialisten en anarchistten bewoog, was met name bekend als tekenaar van spotprenten en karikaturen.

De jeugd van Jan de Waardt moet niet gemakkelijk zijn geweest. Johannes Hendrikus de Waardt – zoals hij voluit heet – werd in Rotterdam op 28 april 1871 geboren als zoon van Hendrik de Waardt en Geertruida Elisabeth Sikemeier. Zijn vader had een eenvoudig knopenwinkeltje dat in 1881 failliet ging en de familie had het niet breed. De Waardts moeder

was toen al enige jaren daarvoor overleden en zijn vader hertrouwd. De Waardts vader en stiefmoeder scheidden in 1886, waarna hij onder de hoede kwam van haar tweede echtgenoot, de pianist Johan Sikemeier. Deze heeft er vermoedelijk voor gezorgd dat De Waardt naar de Academie voor Beeldende Kunsten in Rotterdam kon gaan. Hier ontmoette hij medeleerling Herman Heijenbrock (1871-1948). Zij werden vrienden voor het leven. In de jaren negentig zwierf Heijenbrock door België, totdat hij in 1896 een baan vond als tekenaar bij het *Rotterdams Nieuwsblad*. Of De Waardt hem vergezelde op deze reizen is niet bekend. In 1897 woonde De Waardt in ieder geval in Den Haag aan de Loosduinseweg. Hij maakte toen al enige jaren spotprenten voor het satirische blad *Uilenspiegel* en karikaturen - 'parlementaire portretten' - voor *De Groene Amsterdammer*.

De al even genoemde Alexander Cohen woonde in februari 1897 – nadat hij celstraf had uitgezeten wegens majesteitsschennis – enige tijd met zijn vrouw bij De Waardt in. De Waardt tekende er het portret van Cohens vrouw Kaya Batut. Hij kreeg ook de opdracht om de eerste omslag van het door Cohen uitgegeven blad *De Paradox* te tekenen. In 1898 verhuisde De Waardt naar Noordwijk waar hij twee jaar samen met Herman Heijenbrock een atelier deelde. Heijenbrock schilderde er het duinlandschap en de bollenvelden en De Waardt maakte er onder andere propaganda-briefkaarten, spotprenten en illustraties.

In 1898 reisden de twee naar de Borinage (Wallonië) in België. Voor beiden was het een indrukwekkende reis. De Waardt zocht er modellen voor zijn tekeningen, Heijenbrock wilde er heen voor het landschap. Ze verbleven in het mijngebied rond Germal en door tussenkomst van een kolonhandelaar konden ze meteen een mijn in om er de arbeiders aan het werk te zien. Zowel De Waardt als Heijermans hebben in de Borinage diverse tekeningen gemaakt van de mijnen en de arbeiders. Daarnaast waren ze erg onder de indruk van de wantoestanden, de tbc onder de mijnwerkers en het sombere landschap dat zij daar aantroffen.

In Nederland terug vatten de twee – nog onder de indruk van de reis - het plan op om het sociale onrecht van de gewone arbeider in tekeningen te verbeelden en te publiceren. Ze togen naar de socialistische voorman F. Domela Nieuwenhuis om het plan te bespreken, maar deze zag er geen heil in. Wel illustreerde De Waardt het door Domela Nieuwenhuis geschreven boek *Een vergeten hoofdstuk. Blanke Slaven* waarin het ellendige leven van de arbeidersklasse aan de kaak werd gesteld. Daarna probeerden ze meerdere kunstenaars enthousiast te maken voor het plan om de sociale misstanden in woord en beeld te brengen, maar er was geen belangstelling. Ook klopten zij bij Frederik van Eeden aan, maar deze vond dat het uitbeelden van ellende negatief werkte en niet leidde tot een betere maatschappij. De Waardt was overigens wel meer op Walden, de idealistische kolonie van Van Eeden, te vinden. Net als Heijenbrock tekende De Waardt ook later nog het leven in de fabrieken. Een voorbeeld hiervan zijn de illustraties bij het in 1901 verschenen verhaal *'t Kedo (Het cadeau)* van S.G. van der Vijgh, een verhaal over een metaalarbeider.

J. de Waardt
in ca. 1895.

In 1898 en 1899 voerde de kunstenaar enkele illustratieopdrachten uit voor kinderboeken van de uitgeverij S.L. van Looy in Amsterdam. Naast het historisch jongensboek *Dagen en daden van Admiraal Dubbel Wit* van Johan Been illustreerde hij het door Nellie van Kol-Porrey vertaalde boek *Twaalf Japansche sprookjes*. Voor de Amsterdamse uitgeverij C.L.G. Veldt illustreerde hij verder nog de Nederlandse vertaling van het door Agnes Hoffman geschreven kinderboek *Op den Lindenhof* (1900).

Daarna verdween Jan de Waardt langzaam buiten beeld. In 1904 dook hij als bruikleengever bij een tentoonstelling van Heijenbrock op. Volgens de catalogus woonde hij toen in Oostvoorne. Niet lang daarna overleed hij. Waaraan verklaarde Alexander Cohen later: “hij hield, de arme jongen! te veel van jenever, en hij stierf, nog geen dertig jaar oud, aan het overdadig gebruik van Bolsjes, Catzjes, Voorburchies en soortgelijke nationale dranken.” Jan de Waardt is iets ouder geworden dan Cohen dacht. Hij stierf op 21 juli 1909 op 38-jarige leeftijd in Zeist. Zijn lichaam werd waarschijnlijk in Oostvoorne begraven, want zowel in Zeist als daarna in Oostvoorne werd zijn overlijdensakte opgemaakt. Tijdens de laatste jaren van zijn leven werd het wellicht door zijn alcoholprobleem stil rond hem. Bij zijn dood verschenen geen herdenkingsartikelen, maar slechts een enkele rouwadvertentie. Daarna werd Jan de Waardt vergeten. Zijn naam is in geen enkele lexicon meer te vinden.

Jeroen Kapelle

Conservator Rijksbureau Kunsthistorische Documentatie
in Den Haag